לך לך

א. שנו חכמים[1]: חמשה[2] קנינים קנה הקב"ה בעולמו ואלו הן, תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין אחד, אברהם קנין אחד, ישראל קנין אחד, בית המקדש קנין אחד.

וצריך להבין: מל' הברייתא "חמשה קנינים קנה הקב"ה בעולמו" מובן, שהעולם כולו אינו קנינו של הקב"ה. ואינו מובן: כיון שהוא ית' ברא הכל הרי הכל שלו וברשותו, וכמ"ש[3] "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה כי הוא גו' יסדה גו'" (ועד"ז בעוד מקומות), וכפרש"י עה"פ[4] "קונה שמים וארץ" [שהובא לקמן בבריית תא כראי' על "אברהם קנין אחד", "ד־כתיב[4] ויברכהו ויאמר ברוך אברם לא־ל עליון קונה שמים וארץ"] — "ע"י עשיית קנאן להיות שלו".

גם צ"ב (וכפי שעמדו במפרשים):

א) כיון ששמים וארץ, שהם כללות העולם, הם קנינו של הקב"ה — איזה דבר "בעולמו" אינו בכלל קנין זה?

ב) מדוע לא נחשבו שמים וארץ כשני קנינים?

ג) לרא' ששמים וארץ הם קנין אחד — הובא הכתוב[5] "השמים כסאי והארץ הדום רגלי גו'" (ואח"כ הובאה ראי' נוספת[6] מהכתוב[7] "מה רבו גו' מלאה הארץ קנינך", שבו לא נזכרו "שמים") — ולכאורה הו"ל להביא ראי' מפורשת מהפסוק "קונה שמים וארץ"[8]?

ד) למה נמנה אברהם כ"קנין" בפני עצמו, ואינו בכלל ה"קנין" ד"ישראל" (והרי תחילת עם ישראל היא אברהם אבינו, הראשון דהגי' אבות)?

ה) בפסוק שהביא לרא' על אברהם, "ויברכהו ויאמר ברוך אברם לא־ל עליון קונה שמים וארץ", לא נזכר שאברהם נקרא "קנין" (אלא שאברהם[9] הוא "קונה שמים וארץ").

ו) מהו הדיוק אומרו "קנין אחד" בכל אחד מהקנינים — "תורה כו' שו"א קנין אחד אברהם קנין אחד כו'" — ולא אמר "קנין שני, שלישי וכו'". ויתרה מזה — למה מוסיף התנא בכלל תיבות אלו "קנין אחד", ולא נקט בקיצור: "חמשה קנינים כו' בעולמו, ואלו הן, תורה, שו"א, אברהם, ישראל ובית המקדש".

---

1) אבות פ"ו, י'.

2) כ"ה באבות לפנינו. וי"ג "ד"". וכבר הובאה השקו"ט במפרשים ע"ד שינויי הגירסאות שבזה בכ"מ — פסחים פז, ב. מכילתא בשלח עה"פ (טו, טז) עם זו קניתי. ספרי האזינו עה"פ (לב, ו) אביך קניך. ועוד (נסמנו בתו"ש פרשתנו יד, יט אות קיג). — ראה מחזור וויטרי, נחלת אבות (לאברבנאל) ועוד אבות שם. וראה ע"ד החסידות אוה"ת במדבר (שבועות) ע' קפא ואילך (ושם ע' קצט). סה"מ תרל"ו ח"ב ע' רפ ואילך (ושם ע' תקל ואילך). ועוד.

3) תהלים כד, א־ב. וראה ר"ה (לא, ר"ע־א) "על שם שקונה כו'". — ובנוסח תפילת העמידה (ברכת אבות) "קונה הכל".

4) פרשתנו שם. וראה גם רש"י ר"פ בראשית "כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה כו'". ועוד.

5) ישעי' סו, א.

6) וראה לקמן סעיף ד.

7) תהלים קד, כד.

8) וכ"ה בפסחים שם.

9) נוסף ע"ז שבפשטות קאי "קונה שמים וארץ" על "א־ל עליון" ולא על "אברם", וע"ד הנאמר להלן שם בדברי אברהם (יד, כב). וראה במפרשים ומאמרים שנסמנו בהערה 2.

ב. במפרשים ביארו[10], שכוונת התנא בלשון „קנין" כאן אינה לזה שהדברים הם בבעלותו וברשותו של הקב"ה — כי ענין זה הוא בכל הנבראים כולם — אלא לענין עמוק יותר בגדר „קנין". כלומר: דברים אלה אינם רק כמו רכושו של אדם שהוא דבר בפ"ע הנמצא בבעלותו, ויכול לעשות בו כרצונו, אלא עצם מציאותם היא „רשות" של הקב"ה, כי כל ענינם של דברים אלה הוא מה שהם „משמשים[11] לאלקותו יתברך".

ובזה מתורץ גם דיוק לשון הברייתא „חמשה קנינים קנה הקב"ה בעולמו" — דלכאורה תיבת „בעולמו" מיותרת. ועוד זאת — שמדייק „בעולמו", דלכאורה הול"ל „בעולם".

אלא שבזה מדגיש התנא, שכוונתו כאן לדרגא עמוקה יותר בגדר „קנין", דאף שכללות העולם הוא „עולמו", קנינו ורכושו של הקב"ה (כיון שהוא ית' ברא את הכל), מ"מ אין זה דומה לחמשה דברים אלה שהם קנויים לו ית' באופן מיוחד, יתר על קנינו בכל העולם כולו.

כי כל העולם כולו, גם כפי שניכר בו שהוא „עולמו", קנינו של הקב"ה, ה"ז באופן שהוא מציאות לעצמו שהיא ברשותו ובבעלותו של הקב"ה (ולכן חל עליו תואר „עולם", מלשון העלם[12], דכיון שהוא מציאות בפ"ע, הרי זה העלם והסתר על אלקות): משא"כ חמשה „קנינים" אלה אינם ענין של „מציאות" נפרדת, אלא מציאותם ומהותם היא גילוי אלקות ומעיקרא הם כולא חד עם קוב"ה: התורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה; נשמות ישראל (ושל אברהם בראש) הם „חלק אלוקה ממעל ממש"[13]; וביהמ"ק הוא מקום מנוחתו ית', „ועשו[14] לי מקדש ושכנתי בתוכם".

ועפ"ז מובן זה שלא הביא לראי' על „שמים וארץ קנין אחד" את הכתוב „קונה שמים וארץ" אלא „כה גו' השמים כסאי והארץ הדום רגלי", כי „קונה שמים וארץ" פירושו (כנ"ל) ש„ע"י עשייתן קנאן להיות שלו", ואינו ענין לגדר ה„קנין" המבואר כאן; ולכן מביא הא ד„השמים כסאי וה־ארץ הדום רגלי", דלא קאי על כללות ענין שמים וארץ, אלא על פרט זה שבהם, מה שעל ידם יש התגלות אלקות בעולם, שהשמים הם כסאו של הקב"ה, והארץ — הדום רגליו.

[ולכן נחשבו „קנין אחד", כי בענין זה, מה שהם אמצעי לגילוי הקב"ה בעולם, הרי שניהם יחד הם ענין אחד, כמו כסא והדום רגלים כפשוטם, שעל ידי שניהם יחד יושב האדם על מקומו במנוחה כו'[15]].

ויש לומר, שזהו גם מה שמרמז התנא בהוסיפו „קנין אחד" לאחרי כל קנין, להורות, שגדר קנינים אלה הוא לגלות את ה„אחד", אחדותו של הקב"ה[16] [ע"ד פירוש כ"ק מו"ח אדמו"ר[17] בלשון ההגדה „אחד חכם ואחד רשע וכו'", שבכל א' מהד' בנים ישנו ה„אחד"].

ג. אבל אין זה ביאור מספיק, כי מ־

10) ראה נחלת אבות שם. דרך חיים (לה־מהר"ל). ועוד. מאמרי אדמו"ר האמצעי שמות ח"א ע' נא.

ביאור „חמשה קנינים" ע"ד החסידות — ראה מאמרי אדה"ז על מארז"ל (ע' קכ ואילך). מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ב (ע' תתנא ואילך). אוה"ת במדבר הנ"ל (ע' קעד ואילך). סה"מ תרל"ו הנ"ל (ע' רנא ואילך. שם ע' תקכד ואילך). ועוד.

11) ל' המאירי בבית הבחירה על אבות שם. וראה נחלת אבות ודרך חיים שם.

12) לקו"ת שלח לז, ד. ובכ"מ.

13) ל' התניא רפ"ב.

14) תרומה כה, ח.

15) ראה גם דרך חיים שם. וראה ע"ד החסידות לקו"ת שה"ש נא, ב. ועוד.

16) ראה גם אוה"ת שם ס"ע קצח.

17) ס' השיחות תש"ג ע' 74.

לשון התנא „חמשה קנינים קנה הקב״ה״ (לא „חמשה קנינים יש לו להקב״ה״), משמע, שזה שחמשה דברים אלה הם קנינו של הקב״ה בא ע״י פעולה וחידוש, כאילו הם תחילה (כמו) ברשות אחרת והקב״ה קונה אותם — וע״פ הנ״ל, הרי אדרבה, דוקא חמשה דברים אלה הם מלכתחילה כולא חד עם קוב״ה?

ונ״ל, בהקדם דיוק ל׳ הברייתא „חמשה קנינים קנה הקב״ה בעולמו״, שבזה מודגש, שקאי כאן כפי שחמשה דברים אלה נמצאים בעולם. והיינו, דזה שהם „קנינו״ של הקב״ה אינו רק כפי שהם למעלה מן העולם [כמחז״ל[18] שתורה ישראל וביהמ״ק הם מהדברים שקדמו לעולם, וגם זה ששמים וארץ הם „כסאי . . והדום רגלי״ הוא כפי שהם למעלה משאר נבראים], אלא שגם כפי שירדו ונתלבשו בגשמיות העולם, נשארו במעלתם העקרית, שהם „קנינו״ של הקב״ה.

ועפ״ז יובן גודל העילוי של חמשה דברים אלה לגבי שאר הנבראים — שבגלל זה רק הם נקראים בשם „קנין״:

„קנין״ מורה על העתקת החפץ כמו שהוא מרשות לרשות. והיינו, שלא נעשה שינוי בגוף החפץ, כ״א רק זה שיוצא מרשות המוכר לרשות הלוקח, „שמתחילה היתה הסחורה מונחת בקופסא אצל המוכר ועל ידי הקנין בא . . להלוקח״[19].

וכמבואר[20] גם בענין ד׳ הלשונות[21] „ברוך עושך . . יוצרך . . בוראך . . קונך״, דג׳ הלשונות עושך יוצרך ובוראך מורות על התהוות הנברא ובריאתו מאין ליש, וקאי על העולמות שהם מציאות יש ו„הוית דבר חדש״[22], משא״כ הלשון „קונך״ מורה על דבר שבא מן ההעלם אל הגילוי (כעין שינוי רשות), אבל לא „הוית דבר חדש״.

ובענינינו:

אף שכל העולם כולו הוא קנינו של הקב״ה להיותו בורא העולם, מ״מ ענין זה אינו ניכר בהעולם מצד עצמו: וכדי שיהי׳ ניכר בעולם שהוא „עולמו״ של הקב״ה צ״ל שינוי בחפצא דהעולם, דרק ע״י ביטול ישות העולם, הזדככות חומריותו והעלאתו למעלה, אפשר להכיר בעניני העולם שמציאותם היא „אמיתת המצאו״ (שלא נמצאו אלא מאמיתת המצאו[23]). דכשם שמציאותם היא בגדר בריאה יצירה ועשי׳, הווית דבר חדש, כמו״כ לאידך, התאחדותם עם הקב״ה היא ע״י השינוי והחידוש במציאותם, לעשותם מ„יש״ ל„אין״ — ולכן לא חל עליהם גדר ותואר „קנין״.

משא״כ חמשה דברים אלה נקראים „קנין״, לפי שאופן התאחדותם עם הקב״ה אינו אלא בגדר „קנין״[24], העברה מרשות לרשות בלי שינוי (וכ״ש לא חידוש) בחפצא שלהם, שדברים אלה כמו שהם הרי הם ברשותו של הקב״ה, לפי שכל ענינם וגדרם הוא גילוי אלקות.

וזהו שהתנא מחדש „חמשה קנינים קנה הקב״ה בעולמו״ — דזה שדברים אלה הם „קנין״ (שאין כאן שינוי חפצא, אלא רק העברה מרשות לרשות), הוא (גם) כפי שירדו ונתלבשו בעולם. דשאר הנבראים שהם מחודשים מאין ליש, הרי העלאתם

18) ראה פסחים נד, א. ב״ר פ״א, ד (ושם גם בנוגע לאבות (אברהם)). ועוד.

19) תו״א משפטים עה, ד.

20) שם עו, ב.

21) נוסח קידוש לבנה (כנוסח האריז״ל (כסדר ד׳ עולמות אבי״ע) — ובמס׳ סופרים (פ״כ ה״ב) לפנינו בשינוי סדר (כר״ת יעקב). וראה טאו״ח סו״ס תכו. ואכ״מ).

22) ל׳ התו״א שם עה, ד.

23) רמב״ם ריש הל׳ יסודי התורה.

24) וגם שמים וארץ, שעליהם נאמר „בראשית ברא גו׳״ — י״ל שזה שהם „כסאי . . והדום רגלי״ (של הקב״ה) הוא בגדר „קנין״.

לקדושה שיהי' ניכר בהם שהם קנויים לה' הוא ע"י שינוי החפצא (כנ"ל), שבירת ו־ ביטול החומריות וזיכוך הגשמיות כו'; משא"כ חמשה דברים אלה, הרי גם כפי שהם מלובשים בגשמיות העולם אינם אלא „קנין"[25], שהתאחדותם עם קוב"ה אינה זקוקה לשינוי חפצא.

ועפ"ז מתורץ דיוק ל' התנא „חמשה קנינים קנה הקב"ה בעולמו" (ולא „יש לו להקב"ה"), כי ענין זה, שההתלבשות בגשמיות העולם אינה פועלת שינוי במהות ומעלת דברים אלה כדברים אלקיים, אינו בדרך ממילא (דאדרבה, ע"פ טבע הדברים התלבשות כזו צריכה לפעול שינוי), אלא זהו פעולה מיוחדת מלמעלה[26] „לקנות" דברים אלה.

ד. הסברת הענין בפרטיות:

„תורה קנין אחד": אע"פ שהתורה „ירדה . . ממדריגה למדריגה . . עד שנת־ לבשה בדברים גשמיים ועניני עוה"ז"[27], וכן שהתורה נתלבשה בטענות של שקר כו'[28], הרי אין ירידה והתלבשות זו גורעת ח"ו ממעלתה העצמית[29] שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה, ואין צורך בשינוי חפצא (ביטול ה„גשמיות", שבה נתלבשה התורה) בשביל התאחדותה עם קוב"ה.

ועד"ז בשאר ה„קנינים":

„ישראל קנין אחד": גם כפי שנשמת ישראל ירדה לעוה"ז ונתלבשה בגוף ה־ אדם, שע"ז נתגשמה (קצת) בערך למע־ לתה ורוחניותה קודם התלבשותה בגוף (דאל"כ לא היתה שייכת להתלבשות ול־ החיות גוף האדם), הרי גם במצב זה הרי היא „חלק אלקה ממעל ממש"[30].

ובזה מתורץ בפשטות הטעם שאצל ישראל לא הסתפק התנא בהבאת הכתוב[31] „עד יעבור גו' עם זו קנית" (שבו מפורש שישראל הם „קנין") אלא מוסיף „ואומר[32] לקדושים אשר בארץ המה גו'" — כי הפסוק „עד יעבור גו'" קאי בזמן שהיו ישראל במדבר, ששם לא עסקו (כ"כ) בדברים גשמיים, משא"כ בכתוב „לקדו־ שים אשר בארץ המה גו'", שבו נרמזת עבודת ישראל בארץ דוקא, דגם בהיותם עסוקים בענינים ארציים — „קדושים . . המה".

וכן בבית המקדש: זה שהוא בית גשמי, בנוי מדברים גשמיים כו', אינו מגרע מענין השראת השכינה שבמקדש, והקב"ה נמצא ומתגלה שם בכל עצמותו.

ועוד יש לומר, דלא רק קדושת ה־ מקדש עצמו אינה נגרעת ע"י היותה מלו־ בשת בבית גשמי, אלא גם הקדושה ה־ מתפשטת ממנו בעולם כולו — כמחז"ל[33]

---

25) וזהו גם הדיוק „קנין אחד", כידוע החילוק בין „אחד" ל„יחיד", ד„יחיד" היא האחדות שמצד למעלה מן העולמות, משא"כ „אחד" ענינו — המשכת וגילוי אחדותו של הקב"ה בעולם גופא, בד' רקיעים וארץ וד' רוחות העולם (תו"א ר"פ וארא. ובכ"מ).

26) וי"ל שענין זה הוא מצד (המשכת) העצמות, דמצד יש האמיתי אפשר שיהי' חיבור דיש הנברא כמו שהוא במציאותו עם יש האמיתי (ראה ביאוה"ז בשלח (מג, ג). ועוד. וראה סה"מ מלוקט ח"א ע' צג).

27) ל' התניא פ"ד.

28) ראה קונטרס עץ החיים פי"א (ע' 38). סה"מ תש"ד ע' 108.

29) להעיר מברכות (כב, א) אין ד"ת מקבלין טומאה.

30) עיין ביאוה"ז לאדמו"ר האמצעי (קטו, ב) ולהצ"צ (ע' תקמח). ד"ה אנכי וד"ה פנים בפנים תרס"ז (בהמשך תרס"ו). ועוד. — ולהעיר מלקו"ש ביאורים בלקוטי לוי"צ על אגה"ת (קה"ת, תשנ"ב) ע' 86 ואילך, 98 ואילך.

31) בשלח טו, טז.

32) תהלים טז, ג.

33) מנחות פו, ב. ובתנחומא תצוה ו (בסופו): שיהא האור יוצא מן בית המקדש ומאיר לעולם. ועוד.

„לא לאורה אני צריך כו' עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל" — היא בגדר „קנין", שלא נשתנתה ממהותה ומעלתה ע"י התפשטותה לחוץ.

וזהו שמביא גם גבי בית המקדש שני כתובים: „מכון לשבתך פעלת ה' גו'[34] ואומר[35] ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו": הפסוק הא', „מכון לשבתך גו'", מדבר בקדושת המקדש עצמו, וה־פסוק השני, „ויביאם אל גבול קדשו, הר זה קנתה ימינו", קאי על התפשטות קדושת המקדש לחוץ, כל הר הבית („הר זה"), ועד לכל ארץ ישראל כולה, הנקראת „גבול קדשו"[36] (מפני קדושת המקדש שבה).

ועד"ז ב„שמים וארץ קנין אחד": הענין ד„קנינו" של הקב"ה אינו רק בשמים וארץ הרוחניים (להיותם „כסאי . . והדום רג־לי"), אלא זה נמשך גם בשמים וארץ גשמיים, דבהם ישנם ענינים של גילוי אלקות (שלמעלה מהטבע), ע"ד הא דצבא השמים הם „חזקים כיום הבראם"[37], ש־נצחיות זו היא התגלות כח האין סוף[38], וכן כח הצמיחה שבארץ, שהוא גילוי כח האין סוף[39] שרק בכחו ויכלתו להוות יש מאין.

ולכן גם כאן לא הסתפק התנא בהבאת הכתוב „השמים כסאי והארץ הדום רגלי", אלא מוסיף ראי' שני', „ואומר מה רבו גו' מלאה הארץ קנינך", דגם בארץ הלזו התחתונה[40] נמשך ה„קנין" דשמים וארץ[41].

ה. ע"פ הנ"ל יש לבאר גם הטעם ש־אברהם נמנה כאן כ„קנין" בפני עצמו, ואינו נכלל ב„קנין" הכללי ד„ישראל", ומביא לראי' הכתוב „ויברכהו גו' קונה שמים וארץ":

מבואר במדרש[42], שזה שאברהם נקרא „קונה שמים וארץ" הוא לפי שאברהם הכיר את הקב"ה בין הבריות, שע"ז „הקנהו להקב"ה שמים וארץ"[43], ולכן א"ל הקב"ה „מעלה אני עליך כאילו אתה שותף עמי בברייתו של עולם"[42] (כאילו שאב־רהם הוא „קונה שמים וארץ"). זאת אומרת, שענינו של אברהם הוא, לגלות אחדותו של הקב"ה בעולם גופא, שהבריות יכירו את השם.

ולכן נפרט אברהם כ„קנין" בפני עצמו, דזה ש„ישראל קנין אחד" קאי על נשמת כאו"א מישראל, דגם בירידתה לעולם הזה והתלבשותה בגוף גשמי היא „קנינו" של הקב"ה כנ"ל באורך; אבל זה ש„אב־רהם קנין אחד" הוא מצד פעולתו בעולם, כהדגשת הכתוב שהביא לראי', שאברהם נקרא „קונה שמים וארץ". דזה שאברהם הי' יכול לפעול הכרת אלקות אצל הבריות עוד לפני מתן תורה, מורה על גודל הפלאת אברהם ואופן התאחדותו עם בוראו, „א־ל עליון"[44], עד שלא זו בלבד

---

34) בשלח שם, יז.

35) תהלים עח, נד.

36) ראב"ע ומצו"ד שם.

37) ראה ירושלמי ברכות פ"א ה"א.

38) ראה ס' החקירה להצ"צ בתחילתו (ד, א). שם קא, ב ואילך. ובכ"מ.

39) ראה תניא אגה"ק סו"ס כ (קלא, סע"ב ואילך). ועוד.

40) וגם שמים (גשמיים) בכלל „ארץ".

41) אבל לאידך לא אמר שהארץ עצמה היא הקנין, אלא שהארץ מלאה „קנינים", כי כנ"ל, אין המדובר כאן בכך שכל הארץ כולה היא קנינו של הקב"ה, אלא גדר „קנין" הוא — גילוי אלקות גם בגשמיות (באופן שאין צ"ל שינוי חפצא, אלא הדבר כמו שהוא אפשר לעבור לרשותו של הקב"ה), וענין זה אינו באופן גלוי בכל הנבראים, אף שהארץ „מלאה" ב„קנינים" כאלו, כנ"ל.

42) ב"ר עה"פ (פמ"ג, ז).

43) ל' חז"ל — סוטה ד, סע"ב. אגדת בראשית פמ"ט.

44) ולהעיר מלקו"ת ואתחנן (ח, ריש ע"ב) בפי' „ברוך גו' לא־ל עליון קונה שמים וארץ", „ששמים וארץ רוחניות וגשמיות בטלין לפניו בשוה". ע"ש. —

שלא התפעל מכל העולם כולו, „כל העו־לם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד״[45], אלא עוד זאת, „אחד הי׳ אברהם״[46],

שהמשיך „ה׳ אחד״[47] גם בארץ[48], ע״י שפעל הכרת אלקות גם בבריות עצמם, „קונה שמים וארץ״.

(משיחות ש״פ בלק וש״פ ראה תשל״ז; ד״ה חמשה קנינים תשי״ב)

ע״ד הנ״ל בגדר „קניז״, שנמצא למטה כמו למעלה בלי שינוי.

45) ב״ר ספמ״ב. פסיקתא רבתי פל״ג.

46) יחזקאל לג, כד. – ולהעיר מהפירוש (סה״מ תרכ״ז ע׳ סב) „אחד הי׳ אברהם, אחד ואין כיוצא בו״, לפי ש„הי׳ כו׳ תמיד בבחי׳ עליות המדריגות, בלא בחי׳ ירידה כלל״ (דלא כשאר צדיקים). ושם, ש„נמשך מצד בחי׳ אני ה׳ לא שניתי״.

47) להעיר מב״ר פל״ח, ו (בתחילתו).

48) אור התורה (יהל אור) לתהלים ע׳ שנו. ושם, שלכן נאמר „אחד״ ולא „יחיד״ (וראה לעיל הערה 25).